

PANDEMİ SÜRÜYOR, KRİZ BÜYÜYOR (59)

Mustafa Sönmez²

Özet

Sağlık Bakanlığının 17 Mayıs verilerine göre, Türkiye’de vaka sayısı 149 bine ulaşırken hayatını kaybedenler 4 bini geçti. Hastalıktan iyileşenler ise yine Bakanlık verilerine göre 110 bini buldu.

Hükümet, salgının kontrol altına alınmaya başlandığı iddiasıyla 11 Mayıs’ta başlatılan bir “Yeni Normal” takvimi açıkladı. Konuyla ilgili çoğu bilim çevreleri, açıklanan takvimin erken olduğunu belirtirken, iktidar yanlıları “Ekonomi”nin daha fazla bekleyemeyeceği argümanını öne çıkardılar. Hem dünyanın birçok ülkesinde hem Türkiye’de pusuda yatan pandeminin ikinci dalga riski içermesi, yeniden kısmi karantinaları gerektirebilir ve bunun ekonomiye yükü daha da ağır olabilir.

Pandemiye karşı, bilinen en etkili yöntem olarak “sosyal mesafeleşme” yani eve kapanma, toplu üretimden, tüketimden ve bunun yapıldığı mekanlardan uzaklaşma önlemleri, yeniden ve yeniden uygulanıyor. Bu da hem üretimin hem tüketimin azalması, firmaların ayakta kalmalarının zorlaşması, hükümetlerin yeni destek paketleri açıklamaya mecbur kalmaları demek aynı zamanda. Ancak bu destekler ülkelerin mali gücüne göre belirlenirken Türkiye gibi ülkelerde destekler yetersiz düzeydedir. Ekonomiyi sadece 2020’de değil, 2021’de de aşağı çekecek sektör “hizmetler” sektörü olacak. Türkiye, GSYH’nin yüzde 54’ünü oluşturan hizmetler sektörü ile ağır darbeler alan perakende ticaret sektöründe ile turizmdeki kayıplardan çok etkileniyor.

Hizmetlerin yanında imalat sanayiinde de hızlı gerilemeler başladı. Sanayi üretimi, pandeminin başladığı Mart’ta, Şubat’a göre yüzde 7 azaldı. İmalatta ortalama düşüş yüzde 7,5 iken, bazı alt dallarda daha derin düşüşler görüldü. Örneğin, ihracatın lideri otomotivde yüzde 23, bilgisayar-elektronikte yüzde 23, ihracatın ikincisi giyimde yüzde 20 aylık daralmalar görüldü. Tekstildeki daralma yüzde 14’e yaklaşırken, makine üretiminde de ona yakın daralma yaşandı. Dayanıklı tüketim mallarından mobilyada ve elektrikli cihaz üretiminde yüzde 8-9 arası aylık düşüşler yaşandı.

Ekonomik daralmanın ürkütücü boyutları, artan işsizlik ve iş kayıplarına da yansıyor. Kısa çalışma, işsizlik ve ücretsiz izin ödeneklerine başvuranlar ile istihdamda olup sokağa çıkması yasaklanan 65+ ile 15-17 yaş çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ile kentsel kayıt dışı istihdamdan işsiz kalanlar dikkate alındığında, işsiz sayısının 16 milyonu bulunduğu söylenebilir. Bu işsiz kitlenin ancak dörtte birine asgari ücret dolayında ve 3 aylık destek sağlanabiliyor, geri kalan dörtte üçlük kesim herhangi bir sosyal korumadan yoksun kalıyor.

Henüz kontrol altına alınamayan pandemiye ve beraberinde büyüttüğü krize karşı AKP hükümetinin müdahaleleri yetersiz kalırken, bütçe açıkları da her ay biraz daha büyüyor. Merkezi yönetim bütçe açığı 2020 yılının ilk çeyreğinde 29,6 milyar TL’yi buldu. Bütçe açığı ilk 3 ayda net dış borçlanmanın yanı sıra, büyük ölçüde iç borçlanmayla finanse edildi. 2020 ilk çeyreğinde gerçekleştirilen kamu borçlanmaları ile merkezi bütçenin borç stoku Mart sonunda 1 trilyon 462 milyar TL’ye ulaştı. Borç stokunda iç borçlar yüzde 55’lik pay alırken dış borçlar yüzde 45’e ulaştı. Borç stokunun önümüzdeki çeyrek yıllarda daha da hızlı artması beklenmelidir.

Pandeminin başladığı Mart’ta ihracat, turizm ve öteki hizmetlerden gelen döviz girişinin azalmasıyla, ilk 3 ayın cari açığı 7,7 milyar doları buldu. Cari açığa ek olarak ilk çeyrekte yabancılar 6 milyar dolar da sermaye çıkardılar. Ayrıca ilk çeyreğin net hata noksanı da 3 milyar dolar yük oluşturdu. Böylece toplamda 16,5 milyar dolar finansman gerekti ve TCMB rezervleri bu miktarda azalarak iyice zayıfladı.

¹ Dergimiz için özetlenen Sanayinin Sorunları ve Analizleri 59’un tam metnine www.mmo.org.tr/yayinlar adresinden ulaşabilirsiniz.

² İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Korona virüsün yol açtığı COVID-19'dan Mayıs ayı ortalarında hastalanan (vaka) sayısı 4,5 milyonu bulurken ölenlerin sayısı da 300 bini aştı; hastalıktan iyileşenlerin sayısı ise Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 1,7 milyonu buldu. Yine Sağlık Bakanlığı'nın 17 Mayıs verilerine göre, Türkiye'de vaka sayısı 149 bine ulaşırken hayatını kaybedenler 4 bini geçti. Hastalıktan iyileşenler ise yine Bakanlık verilerine göre 110 bini buldu.

Birçok ülke salgında en kötüyü geride bırakıp "yeni normal" hazırlıklarına giriştilerse de tedbirsizlik, erken açılma, pandemide ikinci dalgayı beraberinde getirdi ve yeniden karantina önlemlerine başvuran ülkeler oldu.

Türkiye'de de 11 Mayıs'ta başlatılan bir "Yeni Normal" takvimi açıklandı. İlk iş olarak 11 Mayıs'ta alışveriş merkezleri (AVM'ler) açmayı iş edinen iktidar, kapatılan berber ve kuaförlerden başlayarak bazı işyerlerine de "sosyal mesafe" normlarına uymak şartıyla açılma izni verdi. Kıyı şeridindeki illerde seyahat yasağı kaldırılırken uçuşlara Haziran başında başlanacağı, futbol endüstrisinin 12 Haziran'da maçlarını yeniden oynatabileceği takvimde yer aldı. Başta tıp olmak üzere konuyla ilgili bilim çevreleri, açıklanan takvimin erken olduğunu belirtirken, iktidar yanlıları "Ekonomi"nin daha fazla bekleyemeyeceği argümanını öne çıkardılar.

Hem dünyanın birçok ülkesinde hem Türkiye'de pusuda yatan pandeminin ikinci dalga riski içermesi, yeneden kısmi karantinaları gerektirecek. Bilinen en etkili yöntem olarak "sosyal mesafeleşme" yani eve kapanma,

toplu üretim, tüketim, sosyal mekanlardan uzaklaşma önlemleri, yeniden ve yeniden uygulanıyor. Bu da hem üretimin hem tüketimin etkilenmesi, firmaların ayakta kalmalarının zorlaşması, hükümetlerin yeni destek paketleri açıklamaya mecbur kalmaları demek aynı zamanda. Ancak bu destekler ülkelerin mali gücüne göre belirlenirken Türkiye gibi ülkelerde destekler yetersiz düzeydedir.

Küçülme ürkütücü

Pandemi başlangıcı, Türkiye için Mart'ın ortaları olarak kabul edilince, karşılaştırmalar hep Mart öncesi ve sonrası olarak yapılıyor. Ekonomik küçülmenin ölçülmesi açısından 2020 ilk çeyrek verileri 29 Mayıs'ta açıklandığında resmin bir kısmı görülebilecek. Ocak ve Şubat aylarında, özellikle düşürülen faizler ve açılan kredi muslukları ile büyüyen ekonomi, Mart'ın ikinci yarısında sert düşüşlere yerini bıraktı.

İçişleri Bakanlığı'nca hizmet sektöründe yer alan 150 bin dolayındaki işyerinin kapatılması, kendi başına, hizmet sektöründe yaratılan katma değerde sert bir düşüşe yol açtı. Bunun devamında 65 yaş üstü ile 20 yaş altı gruplara getirilen sokağa çıkma yasağı ile toplamı 1,4 milyon olarak hesaplanan istihdam eksilmeleri, yine gayri safi yurtiçi hasılayı aşağı çeken önemler arasında yer aldı. Bunlardan daha önemlisi, her hafta kredi kartı harcama verilerinden izlendiği gibi, tüketicilerin gıda dışı harcamalarını sert bir şekilde düşürmeleri ile ilk çeyreğin son ayı olan Mart'ta sert bir daralma yaşandı.

Ekonominin gidişatı hakkında en iyi sinyal verecek bir öncü göstergesi elektrik tüketimi.

Aylık olarak bakıldığında, Nisan'daki elektrik tüketiminin Mart'a göre yüzde 17'ye yakın azaldığı, Mart'taki düşüşün de Şubat'a göre yüzde 8'in üstünde olduğu görülüyor. Bu da ilk çeyreğin son ayında sert düşüşlerin başladığı ve ikinci çeyreğin ilk ayında, Nisan'da bunun iyice hissedildiğini ortaya koyuyor.

İlk çeyreğin ilk iki ayında görece canlanma olduğu için ilk çeyrek sonucunda pandeminin etkisi yeterince görülmeyecek. Asıl pandemi etkisi Nisan-Mayıs-Haziran aylarını içeren ikinci çeyrekte görülecek ve Eylül ayında yayımlanacak bu veride, belki de Türkiye tarihinin en derin küçülmesinin sayısal ifadesi ile karşılaşılabilecek. Ama sonuçta IMF'nin Türkiye için tahmini olan 2020'de milli gelirin yüzde 5 küçülmesinden daha derin bir küçülme yaşanacağını ipuçları yeterince ortaya çıkmış bulunuyor.

Hizmetler sektöründe sert düşüş

Ekonomiyi sadece 2020'de değil, 2021'de de aşağı çekecek sektör hizmetler sektörü olacak. Türkiye, GSYH'sinin yüzde 54'ünü oluşturan hizmetler sektörü ile ağır darbeler alan perakende ticaret sektörü ve turizmdeki kayıplardan oldukça etkilenecek. Turizmi de içeren hizmetlerin sadece dış talepte uğradığı kaybı, ödemeler dengesinin Mart verilerinden görmek mümkün. Mart ayının ancak ikinci yarısında yaşanan pandemi, Mart ayında hizmetler sektöründen döviz girişini 1 milyar dolar azalttı. Bunun önümüzdeki aylarda daha yüksek meblağlarda olacağı açık.

Sosyal mesafe normlarının başta havacılık, konaklama, yeme-içme sektörlerinde önemli talep düşüşleri ve katma değer azalmaları, hatta sıfırla-

malarına yol açacağı açık. Örneğin 2019 yıllık yolcu trafiği 215 milyon yolcuya ulaşan havacılıkta, Mart ayı yolcu trafiği Şubat'a göre yüzde 37 dolayında azalırken uçuşların durdurulduğu Nisan ayında Mart'a göre azalış yüzde 99'a yaklaştı. Nisan'da tahliye uçuşları kapsamında ancak 84 bin kişi uçak kullanabildi.

Türkiye yolcu trafiğinde yüzde 60 payı olan İstanbul'daki hava alanlarından yeni yapılan İstanbul Havalimanı'nın aylık ortalama 5 milyon, Sabiha Gökçen'in 3 milyon yolcu trafiği Nisan'da neredeyse sıfırlandı. Bu sonuç Mayıs'ta da aynı olacak.

Hizmetlerde durma, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Mart 2020 konaklama istatistiklerinde de görülüyor. Turizm işletmeli belgeli konaklama tesislerindeki doluluk oranı mart ayında yüzde 19'a kadar geriledi. Yani her 10 yataktan 8'i boş kaldı. 2019 yılı mart ayında otellerde doluluk oranının yüzde 40 olduğu dikkate alındığında korona virüs etkisiyle konaklamaların yüzde 50 azaldığı görüldü. Öte yandan, doluluk oranı bu yılın ocak ayında yüzde 39, Şubat'ta ise 35 seviyesindeydi. Mart 2020'de bir önceki yılın aynı ayına göre tesise geliş yüzde 52, geceleme sayısı yüzde 53,5 azaldı.

Sanayide Gerileme

Hizmetlerin yanında ve etkisinde imalat sanayiinde de hızlı gerilemeler başladı. Bunu, sanayi üretim endeksindeki veriler ortaya koydu. Sanayi üretimi pandeminin başladığı Mart'ta, Şubat'a göre yüzde 7 azaldı. İmalat sanayisinde azalma yüzde 7,5 oldu. Sanayide geçen yılın mart ayına göre de düşüş yüzde 2 olarak gerçekleşti.

Hem iç, hem dış talep daralması yaşanan sektörlerde Şubat'tan Mart'a sanayi üretimi düşüşü daha derin oldu. İmalatta ortalama düşüş yüzde 7,5 iken, bazı alt dallarda daha derin düşüşler görüldü. Örneğin, ihracatın birincisi otomotivde yüzde 23, bilgisayar-elektronikte yüzde 23, ihracatın ikincisi giyimde yüzde 20, daralmalar görüldü. Tekstildeki daralma yüzde 14'e yaklaşırken, makine üretiminde de ona yakın daralma yaşandı. Dayanıklı tüketim mallarından mobilyada, elektrikli cihaz üretiminde yüzde 8-9 arası aylık daralmalar görüldü.

Sanayinin nabızı ile ilgili İstanbul Sanayi Odası'nın Satınalma Yöneticileri Endeksi (PMI) de geleceğe dönük iyi işaretler vermiyor. Eşik değer olan 50'nin üzerinde ölçülen tüm rakamların sektörde iyileşmeye işaret ettiği anket sonuçlarına göre, Mart'ta 48,1 olarak ölçülen PMI nisanda 33,4'e gerileyerek imalat sektöründe belirgin bir yavaşlamaya işaret etti. Salgının yayılmasını önlemeye yönelik tedbirlerin sonucu olarak şiddetlenen imalat sektöründeki yavaşlama, 2008 yılındaki küresel finansal krizden beri en yüksek oranda gerçekleşti.

Nisan'da imalatçıların yaygın bir şekilde üretime ara verdikleri görülürken, bu durum hem üretim hem de yeni siparişlerde ciddi yavaşlamalara yol açtı. Her iki göstergede de anketin başladığı Haziran 2005'ten beri en belirgin ivme kaybı gözlemlendi.

Toplam yeni siparişlerdeki azalmanın yanı sıra, salgının küresel ölçekte tüm pazarları etkilemesi sonucu, firmaların yeni ihracat siparişlerinde de sert yavaşlama kaydedildi. Yeni siparişlerdeki yetersizlik, firmaların son dört ayda ilk kez istihdam düzeyini azaltmalarına yol açtı. Söz

konusu düşüş son 11 yılın en yüksek oranında gerçekleşti. Nisan'da satın alma faaliyetleri azalırken bu durum girdi stoklarındaki düşüşün hızlanmasına katkıda bulundu

Üretim son beş ayda ilk kez hız kaybederken yeni siparişler iki aylık genişleme sürecinin ardından düşüş gösterdi. Salgının küresel boyutunun yansıması olarak, yeni ihracat siparişleri de büyük ölçüde yavaşladı. Yeni ihracat siparişlerindeki gerileme, toplam yeni siparişlerdekinden daha yüksek oranda gerçekleşti.

Çığ gibi işsizlik

Ekonomik daralmanın ürkütücü boyutları artan işsizlik ve iş kayıplarına da yansıyor. Resmi verilere yansımada da bir kısmı "geçici" sayılan işsizlerin toplamının bazı hesaplamalara göre 16 milyonu bulduğu söylenebilir.

TÜİK tarafından açıklanan son işgücü-işsizlik verileri, Şubat 2020 dönemi (Ocak-Şubat-Mart) sonuçlarını yansıtıyor. Bu verilerde COVID-19'un yarattığı ekonomik depremin sonuçları, işsizlikteki artış ve istihdam kaybı ancak altı anketten 1'ini içerecek kısmını kapsıyor. TÜİK her ay iki anket uyguluyor. Dolayısıyla ilk 3 ayın 6 anketinin ancak sonuncusu pandemi dönemine rastladı. COVID-19'un asıl etkilerini Haziran ve Temmuz ayında açıklanacak TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarında görmek mümkün olacak. Ancak açıklanan TÜİK verileri bu haliyle bile vahim bir tabloya işaret ediyor.

Şubat ayı ile ilgili açıklanan TÜİK verilerinin en çarpıcı yanı işgücü ve istihdamın birlikte düştüğünü göstermesi. 2019 Şubat ayına göre işgücü 1 milyon 102 bin azalarak 30 milyon

982 bine geriledi. İstihdam ise son bir yılda 602 bin azaldı. İstihdam son iki yılda ilk kez 27 milyonun altına geriledi. Ekonomik krizin başladığı Ağustos 2018'e göre istihdam kaybı 2 milyon 565 bin olarak gerçekleşti.

Öte yandan iş aramayıp çalışmaya hazır olanların ve özellikle de ümidini kaybeden işsizlerin sayısında ciddi bir tırmanış görülüyor. Örneğin ümidini kaybeden işsiz sayısı bir önceki yıla göre 486 bin artarak 1 milyon 107 bine yükseldi. Bu tablo işsizlerin iş arama ümidini kaybettiklerini gösteriyor.

İşsiz sayısı 2020 Şubat döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 502 bin kişi azalarak 4 milyon 228 bin kişi olarak gerçekleşse de bu durum işgücü piyasalarında bir iyileşme anlamına gelmiyor. Aksine Türkiye ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesi günden güne zayıflıyor. Bu verilerin büyük ölçüde Covid-19 salgını öncesini yansıttığı düşünülecek olursa, önümüzdeki ay çok daha vahim bir tablonun ortaya çıkacağını söylemek mümkün.

TÜİK tarafından açıklanan Şubat 2020 verileri COVID-19 ile ilgili güncel durumu yansıtmaya da İŞKUR tarafından açıklanan Nisan 2020 açık iş ve işe yerleştirme istatistikleri COVID-19'un yaratacağı işsizlik dalgasının öncü göstergesi niteliğinde. İŞKUR verilerine göre Nisan 2020'de açık işler bir önceki aya göre yaklaşık 115 bin azaldı ve 52 bin 418'e geriledi. Açık işlerde yaşanan azalma yüzde 68,7 oranında. Bu durum pandeminin yaratacağı depremin öncü göstergesi sayılabilir.

TÜİK'in kullandığı mevcut işsizlik hesaplama yöntemi ile COVID-19'un yaratacağı işsizliğin ve istihdam

kaybının tahmini kolay değil. Bilişildiği gibi TÜİK'in standart işsizlik hesaplaması referans (anket) haftasından önceki son dört hafta içinde iş arama kanallarından herhangi birini kullananları ve 15 gün içinde çalışmaya hazır olanları "işsiz" kabul ediyor. Ücretli olup çeşitli nedenlerle anket döneminde işlerinin başında bulunmayanlar, üç aydan kısa süre içinde işlerinin başına geri dönerlerse veya işten uzak kaldıkları süre içinde ücretlerinin en az yüzde 50 ve daha fazlasını almaya devam ediyorsa "istihdamda" kabul ediliyor. Bu durumda kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin ödeneği kapsamında olanların ezici çoğunluğu anketlerde "istihdam halinde" gözükebilir. İşte bu nedenle, geniş tanımlı işsizlik hesaplama yöntemiyle COVID-19 döneminin işsizliğini hesaplamak en makul yol olarak görünüyor.

Geniş tanımlı işsizlik hesaplamasında standart işsizliğe ilave olarak COVID-19 nedeniyle istihdam başında olmayanları (kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin ödeneği alanları), iş aramayıp çalışmaya hazır olanları, mevsimlik çalışma nedeniyle istihdamda olmayanları ve zamana bağlı eksik çalışanları da hesaba katmak gerekir Nitekim TÜİK de COVID-19 nedeniyle veri toplama yönteminde bazı değişiklikler yaptı. 30 Nisan 2020'de yapılan TÜİK açıklamasına göre Hanehalkı İşgücü Anketi'ne, anketin mevcut soru akışı değiştirilmeksizin, COVID-19 salgınının işgücü piyasasına etkilerinin ölçülmesi için yeni bir soru setinden oluşan modül eklendi.

Açıklanan çeşitli verileri dikkate alarak COVID-19 nedeniyle yaşanacak iş/istihdam kaybını tahmini olarak hesaplamak mümkündür. Bu tahmin

çabasında, kısa çalışma, işsizlik ve ücretsiz izin ödeneklerine başvurular ile istihdamda olup sokağa çıkması yasaklanan 65+ ile 15-17 yaş çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ile kentsel kayıt dışı istihdamdan işsiz kalanlar hesaba katılmalıdır.

COVID-19'un ilk aylardaki etkisinin (Mart-Nisan-Mayıs) 7 ile 8 milyon istihdam ve iş kaybı olacağı tahminen söylenebilir. Böylece COVID-19'un ilk dönemlerinde dar tanımlı iş ve istihdam kaybının 12 milyona, geniş tanımlı işsizliğin 15-16 milyon civarına ulaşabileceğini tahmin etmek mümkün. Kuşkusuz bu sayıların bir bölümü tahminidir; çakışmalar, mükerrer hesaplamalar ve resmi verilerdeki değişikliklere bağlı olarak artabilir azalabilir de.

Hazine açıkları büyüyor

Henüz kontrol altına alınamayan pandemiye ve beraberinde büyüdüğü krize karşı AKP hükümetinin müdahaleleri yetersiz kalırken, bütçe açıkları da her ay biraz daha büyüyor. 2018-2019 krizinde küçülen ekonomiden yeterince vergi toplayamayan hükümet, daha çok Merkez Bankası'nın temettü ve yedek akçelerini kullanmış, ayrıca imar barışı, bedelli askerlik vb. gibi bir defalık gelirlerle krizi hafifletmeye çalışmıştı. Buna rağmen, bütçe önemli açıklar vermeye devam etti, açığı finanse etmek için borçlanma önemli boyutlara çıktı.

Pandemi, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kamu müdahaleleri, destekleri gerektirdi. AKP Hükümeti, ilk elde yapmış görüldüğü 100 milyar TL'lik destek paketi ile süreçte müdahil görüldü ama bunun mağdurlara doğrudan dokunan kısmı

çok sınırlı kaldı. Pandeminin ilk ayını içeren 2020 ilk çeyreğinde bütçe açığı önemli boyuta çıkarken gelecekle ilgili de ciddi risk sinyalleri verdi.

Bütçe gelirlerinin tüketimden alınan KDV, ÖTV'lere dayandığı Türkiye Merkezi Bütçesi için, daha az vergi geliri, buna karşılık görece katı harcamalar karşısında daha büyük bütçe açıkları ve sonuçta daha ağır kamu borçlanma ihtiyacı, kamu borç stoku artışı anlamına geliyor.

2020 yılının ilk iki ayını, onları takip eden Mart ayından ve sonraki çeyreklerin aylarından ayrı tutmak gerekir. Ocak ve Şubat aylarında ekonomi, hükümetin izlediği kredi ucuzlatma ve tüketimi canlandırma politikalarının etkisiyle canlı geçti. 2018 yılında yüzde 2,6, 2019 yılında yüzde 0,9 gibi iki düşük büyüme yılını üst üste yaşayan Türkiye ekonomisini 2020'de yüzde 5 büyütme, hükümetin Orta Vadeli Program(OVP/YEP) hedefiydi. Bu hedefi, IMF iddialı bulmuş ve Ocak 2020'de yani salgından hemen önceki raporunda, 2020 için Türkiye ekonomisinin yüzde 3,5 büyüyebileceği tahmininde bulunmuştu.

Yılın ilk 2 ayında Merkez Bankası'nın politika faizlerini sürekli indirmesi ve kamu bankaları üstünden kredi hacmini genişletmesinin etkisiyle, tüketici kredisi kullanımı hızlandı ve bu, iç talepte belli bir canlanmaya, dolayısıyla sanayide, hizmetlerde hareketlenmeye imkan verdi. Sürmekte olan ihracat ve üretim için yapılan ithalatların da etkisiyle ısınan ekonomi, beraberinde tüketimden alınan vergilerde, harcamalarda artış getirdi.

Mart ayında salgına bağlı olarak

ekonomideki yavaşlama sonucunda, vergi gelirleri zayıfladı. Bununla birlikte, kamunun tüketim harcamaları ve cari transfer giderlerindeki yükselişle birlikte faiz dışı harcamalarda artış hızlandı. Yılın ilk çeyreğinin ilk 2 ayında kamu, tüketim harcamaları kanalıyla büyümeye pozitif katkıda bulundu. Vergi gelirlerindeki zayıf seyre karşılık, Merkez Bankası kâr transferi ve ihtiyat akçesinin aktarımıyla artan vergi dışı gelirler, yılın ilk çeyreğinde bütçe açığındaki artışı sınırladı. Pandeminin başladığı Mart ayı ise seyri değiştirdi.

Merkezi Yönetim Bütçesi 2020 yılının ilk çeyreğinde 29,6 milyar Türk Lirası açık verirken, faiz dışı bütçe dengesi 8,7 milyar Türk Lirası fazla verdi. Bütçe açığı bu dönemde net dış borçlanmanın yanı sıra büyük ölçüde iç borçlanmayla finanse edildi.

Salgının ekonomi üzerindeki etkilerini sınırlamak üzere dünya genelinde ve Türkiye'de mali önlemler alındı. İktisadi faaliyetlerdeki zayıflamaya bağlı olarak bütçe gelirleri azalırken bütçe harcama ve transferlerin artmasıyla, bütçe açığı ilk çeyrekte büyüdü, devamında da artması bekleniyor.

İlk çeyreğin bütçe açığındaki durum şudur: Merkezi Yönetim Bütçe açığı 2020 yılının ilk çeyreğinde 29,6 milyar TL'yi buldu. Vergi dışı gelirler, ya da bir defalık gelirler, özellikle Merkez Bankası'nın temettü ve yedek akçe gelirlerinin bütçeye aktarılması sonucu, 2019 yılının ilk çeyreğinde 2,8 milyar TL açık veren faiz dışı denge, 2020 yılının aynı döneminde 8,7 milyar Türk Lirası fazla verdi.

2020 Ocak ve Şubat toplamında bütçe geliri cari fiyatlarla 208 mil-

yar TL'ye çıkarak 2019'un ilk 2 ayının gelirlerini yüzde 27 aştı. Salgının Türkiye'ye ulaştığı ve özellikle ikinci yarısında alınan önlemlerle ekonominin daraldığı Mart ayında ise şemsiye ters döndü; 2019 Mart ayı bütçe geliri 54 milyar TL iken 2020 Mart ayında 47 milyar TL'ye düştü. Bu, cari fiyatlarla yüzde 13 bir gerileme anlamına geliyor.

Kamu Borçları artıyor

Merkezi yönetim bütçe dengesi 2020 yılının ilk çeyreğinde 29,6 milyar Türk Lirası açık verirken, faiz dışı bütçe dengesi 8,7 milyar Türk Lirası fazla verdi. İlk çeyrekte yaklaşık 30 milyar TL'yi bulan bütçe açığının 10,4 milyar TL'lik kısmı bütçe avansları ve emanetlerden karşılanırken yaklaşık 19,2 milyar TL'lik kısmı için ise borçlanmaya gidildi.

Bütçe açığı ilk 3 ayda net dış borçlanmanın yanı sıra büyük ölçüde iç borçlanmayla finanse edildi. Yaklaşık 23 milyar TL karşılığı dış borçlanmaya, 43,5 milyar TL'lik de iç borçlanmaya gidilerek, sonraki ayların açık finansmanı için yığınak yapıldı. Böylece, Hazine'nin TCMB'deki mevduatına ilk çeyrekte 47,4 milyar TL eklenmiş oldu.

Bütçe açığının finansmanı ve geleceğe dönük yığınak için yapılan borçlanmalar, kamunun borç stokunu da yukarı çekti.

2020 ilk çeyreğinde gerçekleştirilen kamu borçlanmaları ile merkezi bütçenin borç stoku Mart sonunda 1 trilyon 462 milyar TL'ye ulaştı. Borç stokunda iç borçlar yüzde 55'lik pay alırken dış borçlar yüzde 45'e ulaştı. Borç stokunun önümüzdeki çeyrek yıllarda daha da hızlı artması beklenmelidir. ◀◀